

דתישבו

בס"ד

פרשת אחרי מות-קדשים, תשל"ז, מספר 1218

"ויקרא אל משה והושיט לו שרביט הזהב"

שמעון פוגל

בשורות הבאות אני מבקש להתייחס למדרש ייחודי שטרם נדפס ואשר מציע כיוון פרשני אחר. במסגרת מחקר במרכז לחקר הגניזה באוניברסיטת חיפה, שמתבצע בראשותו של ד"ר משה לביא, נתקלנו בכתב יד מן הגניזה הקהירית, המצוי בספרייה הבודליאנית באוקספורד.² כתב היד כולל שישה דפים של ורסיה לא מוכרת של מדרש ממשפחת התנחומא. החלק מכתב היד שנותר לנו הוא רצף של פתיחתאות לפרשתנו, ובתוכו פתיחתא אחת מעניינת במיוחד. היא מתחילה במדרש שמצביע על הלקח התיאולוגי שלמד משה ממות בני אחיו אודות גדולת האל-³

זה שאמר הכתוב "אתה נורא אתה מי יעמוד לפניך מאז אפק" (תה' עו:ח). אמר משה לפני הקב"ה: ריבון העולמים, מי יוכל לעמוד במידת הדין שלך, ואפילו העולם כולו אינו כדאי לעמוד לפניך בשעת כעסך.

המדרש ממשיך למנות את חטאי בני אהרון, ואולי גם חלק זה מושם בפיו של משה. כלומר, מהתמקדות באל-ל, אנו עוברים להתמקדות בחוטאים. כפי שנראה מיד, המדרש עומס על שכם נדב ואביהוא רבים מאוד מהחטאים שיוחסו להם במדרשים שקדמו למדרשנו, ואם כך, הוא מקהה במעט את עוקצה של הדרשה הקודמת, משום שאמנם מודגשת מעלתם של מי שנמשחו בשמן המשחה, אולם אין כל פלא שחוטאים כאלו אינם יכולים לעמוד בפני מידת הדין:

בני אהרון נמשחו בשמן המשחה. ועל ידי שעמדו על רגליהם והגיסו ל[בם] וזנו עיניהם מן השכינה ונכנסו לפני[ם] שתויי יין, שנאמר "שני בני אהרן" בסוף תיבות יין, והקריבו לפני' אש זרה – יצאה אש ושרפתן.

פרשת מותם של בני אהרון, נדב ואביהוא, ריתקה את המפרשים וההוגים למן תקופת בית שני ועד ימינו אנו. הפרטים המעטים שהתורה מוסרת על חטאם אינם מסבירים את חומרת החטא וגם לא את מניעיו. יותר מכך, סיפור החטא תולה את מותם של נדב ואביהוא במעשיהם בתוך הקודש, בהחלטתם להקריב לפני ה' אש זרה בלא ציווי (וי' יא; במ' ג:ד; כו:סא). לעומת זאת, פתיחת פרשתנו מתייחסת לקרבה אל הקודש (וי' טז:א) כמסוכנת בפני עצמה, והיא שמחייבת את אהרון לכל העבודה הרבה של יום הכיפורים, לבל ימות כבניו. פער זה יכול להיות מוסבר על דרך הפשט, כמובן, אולם חכמים ניצלו אותו על מנת להציע מגוון עצום של הסברים לחטאם של נדב ואביהוא, שאינם מוציאים זה את זה. הסברים אלו אינם מתייחסים רק למעשיהם של שני הכוהנים, אלא גם, ולעתים בעיקר, למניעיהם, ליחסם אל הקודש ולהלכות צדדיות הכרוכות בעבודת המקדש או למידותיהם.¹

ספרות המדרש אינה מוגבלת רק לחיבורים המוכרים שנדפסו. יהודי ימי הביניים המשיכו לפתח אותה, בין אם ביצירה עצמאית ובין אם בליקוט ועריכה של מקורות קדומים ובאריגתם של ילקוטים ומהדורות. אחד המקורות החשובים להיכרותנו עם הספרות הזו הוא הגניזה הקהירית. אוצרות המדרש מן הגניזה מגלים פעמים רבות זוויות חדשות, שלא היו מוכרות מספרות חז"ל שהגיעה לידינו באפיקים אחרים.

* ד"ר שמעון פוגל, המרכז לחקר הגניזה, אוניברסיטת חיפה.

¹ דיונים מקיפים בשאלות אלו יוכלו הקוראים למצוא במאמרו של אביגדור שנאן "חטאיהם של נדב ואביהוא באגדת חז"ל: לבעיית הסיפור המקראי המורחב באגדת חז"ל", **תרביץ** מח (תשל"ט), עמ' 201-214. מאמר עדכני ומקיף נכתב על ידי רות קרא-איונוב-קניאל, "לבעור מאהבה: מעשה נדב ואביהוא כריטואל ארוטי אוניו-מיסטי", **תעודה** כד (תשל"ד), עמ' 585-653.

² מספר המדף Heb. C. 16.42.

³ העתקת הקטע כאן נעשתה על ידי מתוך הצילום באתר הגניזה של [פרויקט פרידברג](#). לנוחות הקריאה השלמתי ותיקנתי ציטוטי פסוקים, פסקתי ופתחתי ראשי תיבות.

תחילה והסתיר [פניו]⁶, ונגלה עליו באהל מועד ועמד לו מן הצד עד שקראו הקב"ה שנאמר "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר" (וי' א:א) וגו' "והושיט לו שרביט הזהב" הדא הוא דכתיב "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מִטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ" (שמ' ד:כ). אמר לו הקב"ה: אתה נאמן בייתי והסתרתה פניך משכינתי, ואלו יזונו עיניהם משכינתי, הרי אני ממיתן הדה הוא דכתיב "בקרבתי" וגו'.

במבט ראשון השימוש במלך פרס כדימוי למקדש נראה מפתיע, במיוחד לאור האופי הקפריזי שמייחסת המגילה לאחשוורוש. אולם, כאשר המדרש דורש את הפסוק מילה אחר מילה, אנו רואים שהוא לא רק מתייחס לחצר הפנימית של אחשוורוש כסמל לצורך להרחיק מן הקודש את מי שאינו ראוי במובן הפיזי. המדרש רואה במפגש עם אחשוורוש סמל הולם למפגש עם א-לוהים עצמו, לחוויית הנבואה. רק משה הוא הנביא שאליו הושיט ה' את "שרביט הזהב", אולם בעוד שאחשוורוש במגילה מוצג כמי שנותן לנכנס חסד בלתי צפוי ובלתי מתוכנן, משה מוצג כמי שזוכה לחסד בזכות מעשיו הנכונים, שמבדילים אותו מן המלאכים והן מן הנביאים האחרים. משה הבין כי באורח פרדוקסלי על מנת לראות את פני הא-ל יש להתחיל מהסתרה והמתנה, ועניין זה לא היה מובן לנדב ואביהוא. המדרש שלנו משתמש בדרשה על אחשוורוש כדי להסביר את מות נדב ואביהוא כחלק מהפרדוקס המובנה של הנבואה ושל ראיית פני א-לוהים. הסכנה, סבור המדרש, אינה נובעת רק מהפרת ההיררכיה, אלא מטבעה המכלה של ההתגלות הא-לוהית. מה שנדרש ממשה, או מכל מי שרוצה לזכות בחסד ההתגלות, הוא צניעות בפני החוויה הזו, וזאת לא הבינו נדב ואביהוא.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של

הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

f [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

עד כאן, כאמור, דרשה המתמקדת בחטאים. אולם כאן פונה המדרש לכיוון נוסף, ושם בפי הקב"ה נימוק אחר המדגיש שהחטא העיקרי הוא עצם הכניסה לקודש שלא ברשות:

אמר להם הב"ה (=הקדוש ברוך הוא): מלך בשר ודם אין נכנסים לפניו אלא ברשות. שנאמר "כל עבדי המלך" (אס' ד:יא) ומה"מ וגו' ואני יכנסו אלה לפני בלא רשות? הדא הוא דכתיב "בְּקִרְבָּתִי לִפְנֵי ה' וַיִּמְתוּ" (וי' טז:א).

אם כן, כאן המדרש מציע כיוון שלישי, שאינו נזקק לתוספות סיפוריות על חטאים שאינם במקרא; עצם חריגתם של נדב ואביהוא אל תחומי הקודש, שלא במסגרת ראויה ("רשות"), היא זילות כלפי שמים. רעיון זה נראה מובן ולא מפתיע, היות שאנו מכירים את המרכזיות שתופסת במקרא ההבדלה בין חול לקודש, ואת סכנת המוות שגלומה בחציית התחומים: לא פחות מארבע פעמים מזהיר ספר במדבר "וְהִזָּר הַקֶּרֶב יוֹמֵת", וגם סיפור פרץ עוזה מוביל למסקנה דומה (שמ"ב ו:ו). אולם המדרש בוחר להצדיק את העיקרון הזה באמצעות ההשוואה המפתיעה למלך בשר ודם, ואת המקור הוא מוצא בלא פחות מאשר הנוהג בחצר אחשוורוש שעליו מספרת אסתר (ד:יא):

כָּל עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֲצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא, אַחַת דָּתוֹ לְהֵמִית, לְבַד מְאֹד יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת שְׂרָבִיט הַזֶּהב וְחָיָה, וְאִנִּי לֹא נִקְרָאתִי לְבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם.

המדרש ממשיך ומפתח את ההשוואה המפתיעה בין המלך הפרסי ובין א-לוהים:

דבר אחר, "כל עבדי המלך" אלו המלאכים המשמשים לפני הקב"ה. "ועם מדינות המלך" אלו הם הנביאים והצדיקים יודעים גדולתו של מי שאמר והיה העולם, ואין אחד מהם נכנס למחיצת חברו. "אשר יבוא אל המלך אל החצר" - כשהשכינה שורה עליו בחצר "הפנימית", אם הגיס ליבו ונכנס בלא רשות "ולא דינו להמית"⁵ חוץ ממי שנגלה עליו הקב"ה בכונה

⁴ מילים אלו אינן ברורות. אפשר כי זהו קיצור של סיום הפסוק "וְעַם מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ" וגו'. ואפשר כי נשתבשה כאן תחילת המדרש: "ואני מלך מלכי המלכים".

⁵ כנראה טעות ושיבוש של לשון הפסוק "אשר לא יקרא אחת דתו להמית".

⁶ מילה לא ברורה.